

Devotie in onze streek

ANTON LAEVEN

Een journalist van Dagblad Trouw beschrijft in 2014 een wandeling door ons Heuvelland: "De devotie is nauwelijks bij te benen onder het lopen. Kruisen langs de wegen, kapelletjes voor Maria op de hoeken van de straten, Jezusbeelden op glooiende paden, kerktorens die overal naar de horizon reiken en dan de hoeveelheid kloosters in de omtrek: je zou de tel kwijtraken in dit *"sjoen stukske Limburg"*. Religie ligt hier gewoon op straat. Een wandeling is één grote onderdompeling in devotie."

Paus Franciscus heeft in een toespraak op het Sint-Pietersplein gezegd: "De volksdevotie hoort onlosmakelijk bij de Katholieke Kerk. Ze is een 'schat' van de kerk en een legitieme manier om het geloof te beleven."

Wij, als inwoners van Schin op Geul, zullen ons tijdens wandelingen vaak niet bewust zijn van de vele devotiemonumentjes rondom ons dorp. Jeu Lenssen heeft begin jaren negentig van de vorige eeuw in een drietal wandelingen rondom ons dorp liefst drieëntwintig religieuze monumentjes beschreven voor Geulrand. Opvallend is dat de meeste daarvan door de buurtbewoners of vanuit de plaatselijke gemeenschap in stand worden gehouden.

Oud-inwoner Frans Pluijmaekers weet veel over Limburgse gewoontes en gebruiken. In het voorjaarsnummer 2014 van Ad Golam zijn zijn twee prachtige boeken beschreven en is toen al gewezen op de voorbereiding van het derde boek. Dit boek – getiteld "Beeldverslag van het Rooms Katholieke erfgoed" – is in november 2015 verschenen. Frans is een informatiebron met betrekking tot een groot gedeelte van de volksdevotie en ook van de officiële kerkelijke gebruiken. De meeste afbeeldingen bij dit artikel zijn dan ook afkomstig uit zijn archief.

Het is praktisch niet mogelijk om het geheel aan devotiemonumenten en -gebruiken in één artikel te beschrijven. Het meest voorkomend zijn natuurlijk de talloze kruisen; daarnaast zijn er kapellen, heiligenbeelden, processies, zegeningen, bedevaarten, relikwieverering, rozenkransgebeden, heiligdomsvaarten, novenen, kruiswegstaties, passiespelen en kerststallen.

Opvallend is dat in deze tijd van materialisme en egoïsme, alsmede sterk teruglopend kerkbezoek, zeer velen toch een emotionele band met het geloof hebben, hetgeen tot uiting komt in de volksdevotie. Bij de kapel van de Sterre der Zee in Maastricht worden ongeveer één miljoen kaarsen per jaar aangestoken. In alle kerken en veel kapellen in onze regio gebeurt datzelfde met duizenden kaarsjes bij heiligenbeelden. Van het aantal kaarsen dat bij particulieren staat, heeft niemand een idee. Het is in ieder geval één van de vele vormen van volksdevotie.

Ook in Zuid-Limburg bevinden zich diverse bedevaartplaatsen. Vereerd worden Sint Gerlach (Houthem), H. Genoveva (Holset), Sint Servaas, O.L. Vrouwe Sterre der Zee (Maastricht) en H. Gerardus van Majella (Wittem). Daarnaast zijn er tal van vereringen die eenmaal per jaar plaatsvinden, zoals in Schin op Geul het octaaf van de H. Cornelius, de Sjaesbergergank en de viering van de H. Rita te Oud-Valkenburg.

H. Genova en H. Gerardus van Majella

Heel bijzonder zijn de ondergrondse kapeltjes die men in onze directe omgeving aantreft, namelijk in de Fluwelengrot, Gemeentegrot en de Katakomben (Valkenburg), 't Bergske en Geulhemmergroeve (Geulhem) en de Sibbergroeve (Sibbe). In al deze ondergrondse kapellen zaten tijdens de Franse overheersing zestien priesters ondergedoken, die daar in het verborgene zielzorg hebben verleend. Er werden missen gehouden en huwelijken gesloten en ook zijn de namen bekend van meer dan dertig kinderen die hier gedoopt werden. Tevens vindt men in de verschillende groeven zogenaamde devotienissen, waarin heiligenbeelden stonden ter bescherming van de blokbrekers.

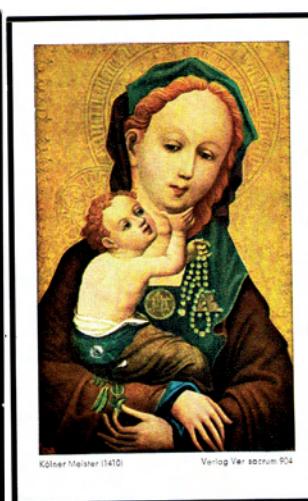
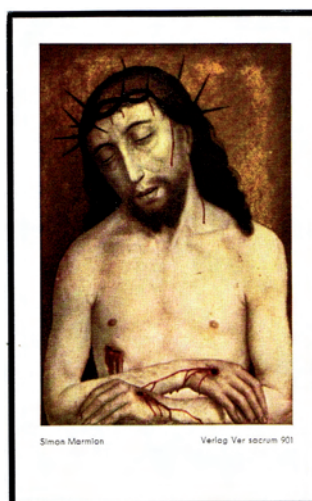
De Lourdesgrot op de Cauberg in Valkenburg

Een ander fenomeen zijn de ongeveer zeventig Lourdesgrotten in Limburg. De verschijningen in Lourdes vonden plaats in 1858 en de eerste Lourdesgrot werd reeds rond 1874 te Sint Pieter (Maastricht) gebouwd. De meest getrouwe Lourdesgrot van Nederland is de ons allen bekende grot in Valkenburg. De Mariaverering is trouwens ook heden ten dage nog volop aanwezig. Kijk maar naar de Mariabedevaartsoorden in Banneux, Kevelaer en Scherpenheuvel. Daarnaast is er in praktisch elke kerk een beeltenis van Maria, overal met brandende kaarsen omgeven. Verder zijn er talloze kapellen en gevelnisjes aan huizen of bomen met beelden van Maria. Alleen al binnen de bebouwde kom van Valkenburg zijn er dertien Mariamonumentjes!

Een grote Mariavereerder was mgr. Guillaume Lemmens (1884-1960), bisschop van Roermond van 1932 tot 1957. Hij bezocht met het Genadebeeld van Maria Sterre der Zee tussen 1950 en 1955 alle 330 Limburgse parochies en promootte op die bijzondere wijze de Mariaverering in Limburg.

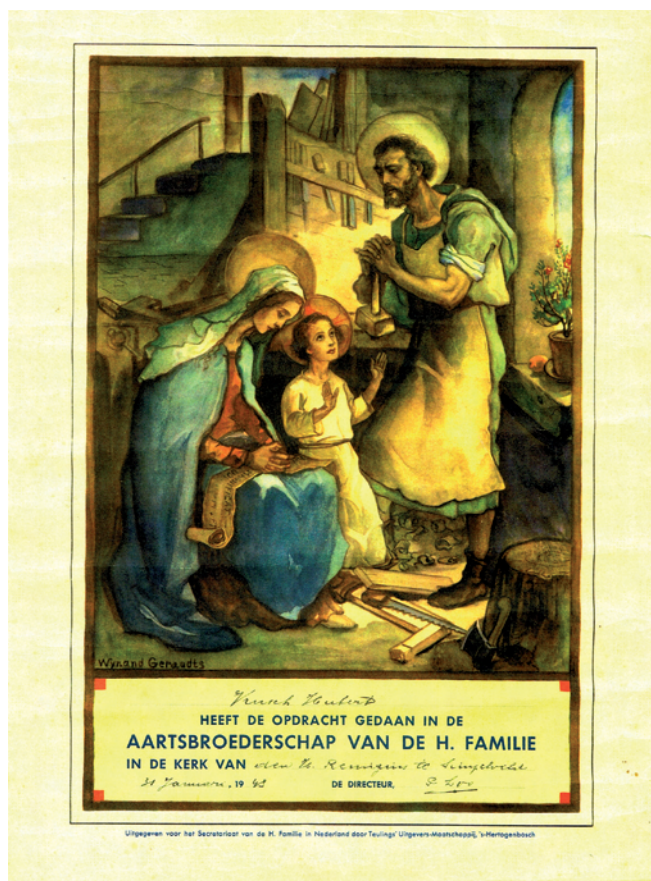
Naast de vele Mariabeelden zijn er in Limburg nog ongeveer honderd Heilig Hartbeelden te bewonderen. Voor de ouderen onder ons staat de afbeelding van Jezus Christus met een door een doornenkroon omkransd hart los in zijn linkerhand nog op het netvlies gegrift. Ook stond deze af-

beelding vroeger vaak op gedachtenisprentjes. De Heilig Hartverering heeft haar hoogtepunt gekend in de jaren 1850 tot 1950. Het was een periode waar de kerk zich bedreigd voelde door het opkomend socialisme en materialisme; mede daarom steunde zij de Heilig Hartdevotie. Grote voortrekkers van deze devotie waren de paters van het Heilig Hart, die onder andere een klooster in Valkenburg hadden, onder aan de Cauberg. Het oudste Heilig Hartbeeld in de openbare ruimte van Nederland staat – toeval of niet – in Valkenburg, tegen de H.H. Nicolaas- en Barbarakerk aan.

Tijdens voornoemd tijdsbestek ontstonden ook de vele broedersschappen en congregaties. De broedersschappen vonden hun oorsprong in de Byzantijnse kerk. Zij hadden daar vooral een functie op het gebied van de dodenherdenking. Later kwamen in het westen broedersschappen op, die nauw gerelateerd waren aan de gilden en dus tevens een economische functie hadden. Daarnaast hadden zij ook een devotionele taak zoals het deelnemen aan processies en bijzondere erediensten. Allemaal beschikten ze over een patroonheilige. In de loop van de tijd verdwenen deze broedersschappen, maar na de Franse tijd begin negentiende eeuw ontstonden de puur devotionele broedersschappen. In Schin op Geul kenden we twee broedersschappen, namelijk de Broederschap van de Heilige

Familie voor mannen en jongens, en de Maria Congregatie voor vrouwen en meisjes. De meeste ouderen zullen zich de bijeenkomsten nog herinneren die tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw in de kerk gehouden werden. Tegenwoordig kennen wij hier alleen nog de Broederschap van Sint Cornelius. Voor de leden wordt maandelijks een mis opgedragen. Inschrijven voor dit broederschap vindt jaarlijks tijdens het Corneliusoctaaf plaats.

De oprichter van de broederschap van de Heilige Familie was de legerofficier Henri Belletable (1813-1855) uit Venlo. Hij hield in 1844 in Luik godsdienstige oefeningen voor een klein gehoor. Deze oefeningen kenden veel succes, waarna de leiding in handen van geestelijken werd gegeven. De bijeenkomsten werden vanaf toen in het Redemptoristenklooster te Luik gehouden. Het doel was het familieleven te herscheppen, te verheffen en te heiligen, met als grote voorbeeld de Heilige Familie van Jezus, Maria en Jozef. Tegelijk lag er de link met het Wittemse Redemptoristenklooster. Zij begonnen met de zogenaamde volksmissies in onze streken, met als beoogd doel een fundamentele levensherziening en bekering uit de zonde

tot liefde voor God. Centraal in het bekeringsproces stond de biecht.

De laatste missie in ons dorp was in 1960. In het periodiek van onze heemkundevereniging van november 2009 staat de volgende beschrijving van een missie: "Oudere dorpsgenoten weten nog smakelijke verhalen te vertellen van indrukwekkende preken, die godsvrucht en christelijk gedrag moesten opwekken en zondig gedrag voorkomen. Een missie was in feite een reeks kerkelijke diensten (mis en lof) waarbij de gelovigen middels een ferme preek werden aangespoord tot christelijk gedrag om de latere veroordeling tot de hel zoveel mogelijk te vermijden. Als men de verhalen mag geloven ging het daarbij 'van dik hout zaagt men planken'. De attractieve kanten van een zondig leven werden meer dan zwart gemaakt. Vaak moesten de jeugdige misdienaars tijdens de preek de dienst verlaten!"

Tot begin jaren vijftig stond er in vrijwel elk Limburgs gezin een Heilig Hartbeeld met meestal een altijd brandend kaarsje of lichtje. De Heilig Hartbeelden werden vaak gezegend in combinatie met de 'huiszegening'.

De huiszegening is terug te voeren naar de Joodse traditie. Bij de Joden is het gebruikelijk om rondom de inwijding van een nieuwe woning een feestelijke bijeenkomst te beleggen. Daarbij wordt aan de deurposten de *mezoeza* geslagen. Dit is een kokertje met een stukje perkament, waarop een drietal passages uit de Thora zijn gekalligrafeerd. Een afgeleide vorm hiervan heeft zich over geheel Europa verspreid met in praktisch elk gebied of land een eigen invulling. In de Alpenlanden zie je bij heel veel huizen boven de voordeur in het hout gekrast of met krijt de cijfers en letters "20-C+M+B-14". De cijfers geven de datum van de (in)wijding aan en de letters staan voor: Christus-Mansionem-Benedicat ("Christus zegen dit huis") en het plusteken staat voor het kruis. In die landen wordt de betekenis van de letters boven de deur ook verklaard met de namen van de Drie Koningen: "Casper-Melchior-Balthazar". Ook kent men in deze landen de zogenaamde *Sternsinger*. Dit zijn kinderen en jonge volwassenen die verkleed als de Drie Koningen langs de huizen gaan en dan

CHRISTUS + MANSIONEM + BENEDICAT

20 C+M+B 11

CHRISTUS + ZEGENE + DIT + HUIS

Heer onze God, aan U behoren de tijd en eeuwigheid. Gij zijt de oorsprong van al wat geschapen is. Wij wijden U dit jaar toe. Moge het een jaar van genade zijn. Wees steeds bij ons. Zegen ons leven en onze woning. Geef ons onderlinge liefde en laat ons eens thuis komen bij U in de hemel. Dat vragen wij U door Christus onze Heer.

CHRISTUS + MANSIONEM + BENEDICAT

20 C+M+B 12

CHRISTUS + ZEGENE + DIT + HUIS

Heer onze God, aan U behoren de tijd en eeuwigheid. Gij zijt de oorsprong van al wat geschapen is. Wij wijden U dit jaar toe. Moge het een jaar van genade zijn. Wees steeds bij ons. Zegen ons leven en onze woning. Geef ons onderlinge liefde en laat ons eens thuis komen bij U in de hemel. Dat vragen wij U door Christus onze Heer.

CHRISTUS + MANSIONEM + BENEDICAT

20 C+M+B 13

CHRISTUS + ZEGENE + DIT + HUIS

Heer onze God, aan U behoren de tijd en eeuwigheid. Gij zijt de oorsprong van al wat geschapen is. Wij wijden U dit jaar toe. Moge het een jaar van genade zijn. Wees steeds bij ons. Zegen ons leven en onze woning. Geef ons onderlinge liefde en laat ons eens thuis komen bij U in de hemel. Dat vragen wij U door Christus onze Heer.

CHRISTUS + MANSIONEM + BENEDICAT

20 C+M+B 14

CHRISTUS + ZEGENE + DIT + HUIS

Heer onze God, aan U behoren de tijd en eeuwigheid. Gij zijt de oorsprong van al wat geschapen is. Wij wijden U dit jaar toe. Moge het een jaar van genade zijn. Wees steeds bij ons. Zegen ons leven en onze woning. Geef ons onderlinge liefde en laat ons eens thuis komen bij U in de hemel. Dat vragen wij U door Christus onze Heer.

CHRISTUS + MANSIONEM + BENEDICAT

20 C + M + B 15

CHRISTUS + ZEGENE + DIT + HUIS

HEER ONZE GOD, AAN U BEHOREN DE TIJD EN EEUWIGHEID. GIJ ZIJT DE OORSPRONG VAN AL WAT GESCHAPEN IS. WIJ WIJDEN U DIT JAAR TOE. MOGE DIT EEN JAAR VAN GENADE ZIJN. WEES STEEDS BIJ ONS. ZEGEN ONS LEVEN EN ONZE WONING. GEEF ONS ONDERLINGE LIEFDE EN LAAT ONS EENS THUIS KOMEN BIJ U IN DE HEMEL. DAT VRAGEN WIJ U DOOR CHRISTUS ONZE HEER.

meestal gewijd water en/of gewijd krijt bij zich hebben, en vervolgens zingend de huizen opnieuw zegenen en met het krijt de datum weer wijzen. In Engeland gaan de *Star Boys* naar de pubs en zingen dan daar voor gratis bier. In de Scandinavische landen combineert men de gebruiken rond Driekoningen met het midwinterfeest van Santa Lucia op 21 december. In verschillende landen gaan de Drie Koningen langs de deur en halen geld op voor goede doelen.

De Sternsinger

In Spanje en delen van Mexico vindt traditioneel de avond voor het feest van Driekoningen een feestelijke optocht plaats met de Drie Koningen, prinses en prinsessen. Zij werpen dan bonbons naar de kinderen, die 's avonds de schoen zetten en hopen op cadeaus. In Italië zetten de kinderen op dezelfde avond eveneens hun schoen, maar hier is het een heks, La Befana genaamd, die de geschenken rondbrengt. De Driekoningen zouden aan de heks La Befana een paar dagen voor de geboorte van Jezus de weg gevraagd hebben naar zijn geboorteplaats, maar zij wist het niet. Sindsdien is zij op zoek naar de geboorteplaats van Jezus en brengt cadeaus naar alle kinderen. Zij vliegt op een bezemsteel en komt door de schoorsteen. Ook dit gebruik is één van de vele variaties van ons Sint Nicolaasfeest.

Bij ons was het tot begin jaren zestig nog gebruikelijk dat kinderen verkleed als de Drie Koningen langs de deuren gingen en dan gelijk een nieuwjaarswens brachten in de vorm van een liedje of gedichtje. Zij kregen dan vaak een wafel als presentje. Bekend was het volgend versje:

*Driekeuninge, Driekeuninge,
gaef mich eine nuuje hood,
d'n ouwe is versjlete,
mien moder maog 't neet wete,
Driekeuninge, Driekeuninge,
gaef mich eine nuuje hood.*

Een ander bekend gebruik was het bakken van een 'Driekoningenbrood'. Dat was een koek waarin een boon werd verstopt; de vinder mocht zich die dag iets wensen.

Volgens de traditie is in de meeste landen de tijd rond Driekoningen het meest geschikt voor de huiszegening; het kan echter ook op elk ander gewenst moment gebeuren. Vroeger werden ook in Limburg de meeste huizen ingezegend, tegenwoordig is het een zeldzaamheid. Er is voor elk vertrek en, bij een boerderij voor de stal, een apart gebed met zegen. Vroeger werd van deze huiszegening bijna altijd een herdenkingsplaat gemaakt. Het originele exemplaar kreeg een ereplaats in huis en bij boerderijen was het gebruikelijk een kopie in de stal te bevestigen. Vooral voor de vele kleine boeren was het van het grootste belang dat de kleine veestapel gespaard werd van ziekten of van brand (meestal door blikseminslag). Tot in de jaren zestig van de vorige eeuw waren veruit de meeste daken

GODDELIJKE

HUISZEGEN

J. M. J.

Onder Uw bescherming staat dit huis
Behoeft het voor gevaar en kruis
Bewaart dit huis voor storm en brand
Voor ziekte onheil en voor schand
Geef ons Uw zegen ten allen tijd
En eenmaal de eeuwige zaligheid

van stropoppen voorzien. Deze stropoppen werden gebruikt om de pannendaken af te dichten om zo tocht, regen en insneeuwen te verminderen. Een blikseminslag op deze daken betekende vrijwel altijd brand, dus vandaar de gerechtvaardigde angst van de bewoners.

Daarmee komen we dan bij een ander gebruik dat in onze kerk nog altijd plaatsvindt, namelijk het zegenen van *d'r kroedwusj*. Op 15 augustus wordt Maria ten Hemelopneming gevierd en op die dag werd vroeger massaal een *kroedwusj* mee naar de kerk genomen om die te laten zegenen. Tegenwoordig zijn er slechts enkelen die dit gebruik in ere houden. De *kroedwusj* werd samengesteld uit zeven kruiden die men plukte langs de veldwegen. Deze werd dan in huis – bij voorkeur op een droge plaats – en vroeger ook in de stal opgehangen, met als doel bescherming te verkrijgen tegen voornamelijk brand. Bij zwaar noodweer werden enkele gedroogde takjes van *d'r kroedwusj* in het vuur geworpen. Men vertrouwde erop dat door gebed en het verbranden der kruiden, met de daarmee gepaard gaande rookontwikkeling, de kracht van het noodweer werd gebroken. Bij veeziekten mengde men fijngevreven delen van de *kroedwusj* tussen het voer. De wijding van de kruiden is altijd beperkt gebleven tot Limburg en de aangrenzende Belgische, Brabantse en Duitse gebieden.

Een zegening die ouderen zich nog zullen herinneren is die van het ongesneden brood. Met een broodmes maakten de moeders voor het aansnijden een kruisteken over het brood. Ook was het bij veel families gebruikelijk dat de kinderen voor het slapen gaan gezegend werden door de ouders middels het maken van een kruisje op het voorhoofd. Vandaag de dag kennen wij nog vele vormen van zegeningen, zoals de pauselijke zegen “Urbi et Orbi” met Pasen, Kerstmis of direct na de benoeming van een nieuwe paus vanaf het balkon van de Sint-Pieter te Rome; dit gebeuren wordt over de hele wereld verspreid door de media. Verder is er het zegenen van de graven op Allerheiligen, het zegenen van auto's, motoren, medailles, kaarsen en dieren. Begin november, rond het feest van de Heilige Hubertus, worden tegenwoordig bij de Kluis op de Schaelsberg weer paarden en huifkarren gezegend. Vroeger bakte kluzenaar Arnoldus Haessen hier zijn geneeskrachtige kruidenbroodjes voor het gezond houden van het vee. Deze eeuwenoude traditie is nu weer tot leven gebracht, waarbij eveneens geneeskrachtige Theunisbroodjes worden rondgedeeld. Toen in Strucht manege Loenders nog bestond, werden met Sint Hubertus ook broodjes gezegend en was er een feestmis met muziek van jachthorens. Ook werden, zeker in het verleden, soldaten en oorlogsluig gezegend voordat men naar het front ging.

In Zuid-Limburg is de jaarlijkse processie een gebeurtenis waar het hele dorp bij betrokken is. De straten worden versierd met vlaggetjes, aan de huizen worden de vlaggen uitgehangen. De weg wordt bestrooid met bloemen en

zandlopers. De zogenaamde ‘rustaltaars’ worden feestelijk versierd en in sommige huizen worden kaarsen gebrand bij een Heilig Hartbeeld. Deelnemers aan de processies zijn de schutterijen, fanfares en/of harmonieën, de koren, de communicantjes, de misdienaars en de verschillende groepen die religieuze thema's uitbeelden. De priester, lopend onder een baldakijn met de monstrans en het Allerheiligste, is de enige die over het bloementapijt mag lopen. Bij de rustaltaars houdt men halt, waarna er gezongen en gezegend wordt. De kleine kinderen wachten met angstige spanning op het moment van de saluut- of kamerschoten. De diverse dorpen hebben allerlei verschillende tradities rond de processies en de aansluitende kermis die dan gevierd wordt. Devotie, gezelligheid en feestvieren gaan overigens prima samen!

Patroonheiligen vormen ook een apart stuk binnen het devotieverhaal. De meeste ouderen zullen wel de patroonheilige van hun eigen parochie kennen, al leidt dit in Schin op Geul wel eens tot verwarring: Sint Cornelius is het dus niet, maar wel Sint Mauritsius!

Daarnaast kent men veelal wel de heilige naar wie men vernoemd is, de zogenaamde ‘naamsheilige’.

Bekend is ook de beroeps patroon; praktisch iedereen kent de beschermheilige van de mijnwerkers, de Heilige Barbara. Zo heeft bijna ieder beroep zijn eigen patroon. Keuze is er genoeg, want er zijn meer dan 5000!

Dan zijn er ook nog patroonheiligen voor ziekten en noden. Uit dit geweldige aanbod van heiligen heeft men in de loop van de tijd keuzes gemaakt en opvallend is dat in ons geheugen een aantal bekend is gebleven, omdat de naam van de heilige en de ziekte op elkaar lijken, wat het onthouden vergemakkelijkt: de Heilige Blasius – aange-roepen voor blaasziekten, de Heilige Rosa – tegen roos,

De twee in de kerk van Schin op Geul vereerde heiligen: H. Cornelius en H. Mauritius

de Heilige Lambertus – tegen lamheid en de Heilige Valentin – tegen vallende ziekte. Bekend is ook Sint Antonius van Padua; hoe vaak zou men hem niet aangeropen hebben met “Antonius, beste vriend, geef dat ik mijn sleutels vind!” Ook nu nog worden in tal van auto’s medailles meegevoerd met de afbeelding van de Heilige Christoffel, de beschermheilige van de weggebruiker.

U kent natuurlijk ook de uitdrukking “Een worst naar Clara brengen”. Hoe komt men tot zo’n uitdrukking? De heilige Clara van Assisi was één van de eerste volgelingen van Sint Franciscus en zij stichtte de orde van de Clarissen. Zij wordt aangeropen bij oogkwalen en voor klaarheid in de ogen. Het begrip klaarheid heeft men in vroeger tijden uitgelegd naar “klaar” weer. Men heeft gedacht dat bidden alleen niet altijd helpt en met een offer, de worst, gaf dat extra kracht aan de vraag naar goed weer.

MARIA, ROSA MYSTICA
ORA PRO NOBIS

Tot slot wil ik afsluiten met het meest voorkomende devotiemonument en dat is natuurlijk het kruis. Honderden kruisen hebben een eigen verhaal; van andere weet niemand meer het verhaal hierachter. Een bijzonder kruis staat op de Valkenburgse Wilhelminatoren, dat ‘s avonds straalt over de heuvels en het Geuldal. Het is een lichtend beeld voor ons allen...

